

себе, засвідчення своїх спонукань потрібно навіть коли ти співаєш молитви. Споглядання своїх спонукань потрібне постійно.

Є Всевишній-Природа, а стан «відчуття святості» єднає віруючу людину з цією Всевишньою-Природою. При цьому вірянин «виходить за межі свого тіла». Для неї це є певний певний стан, стан Бога. Всесвіт стає співвимірним свідомості-надсвідомості, і навпаки. При цьому людина як дитина безпосередньо переживає Бога. Саме тому язичники кажуть, що вони - «Сини Сварога», «Діти Перуна», «ДажБожі внуки».

Стан Бога «повертає душу» віруючій людині, відновлює втрачене, очищує. І все це нібито для того, щоб після смерті повернутися знову до життя. Народитися – відірватися від Сонця, вмерти – повернутися до Сонця⁴⁶. Але можна і не повернутися до Сонця, не повернутися до життя, якщо ти не був потрібний тому життю, якщо ти при житті не робив нічого для життя, не вирощував живе, а вбивав його. Якщо ти не пив живу воду, не продукував живе, а відтак після земного життя не повернешся, бо ж ти не потрібний живому.

Є розуміння того, що історія релігії – це історія не вмирання чи знищення Богів (надприродного), а історія їхнього переселення за межі позначеного на карті світу: з поля – на гору, з гори на небосхил, із небосхилу – на небо, а з неба – в трансцендентне⁴⁷. А з трансцендентного – в транс певного виду, в надсвідоме певного виду, виду над свідомого, яке значиться як стан самодостатності.

Є стан самодостатності людини, але природа ще більше самодостатня. Хоча через трансцендентне ми занурюємось в антропологічне. Певний вид трансу як стан самодостатності є виявом компенсаторної природи. В цьому трансі людина втрачає чітку орієнтацію в часі, переживаючи «Стан Безсмертя». Тут є і посттрансний ефект – амнезії⁴⁸ (А.Забіяко). Саме тому не можна виразити зміст цього трансу в досвіді словами. Все - це характерно для містицизму як сутності релігійного явища.

2.3 Віталій ДОКАШ. Релігія як комунікаційний елемент у стратифікаційній системі суспільства.

Анотації. Досліджуючи релігію як соціальний феномен, соціальну інституцію, соціологія релігії виходить на її комунікаційну функцію,

---

⁴⁶ Шухевич В. Гуцульщина. – част. 4 // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1904. – Т. 7.

⁴⁷ Недзельська Ю.К. Екуменічний діалог як шлях до єдності християн // Релігійні процеси в перспективі їх виявів. – К.: 2012. – С. 205.

⁴⁸ Забіяко А.П. Транс // Энциклопедия эпистемологии и философии науки. – М., 2009. – С.999.

розкриваючи при цьому комунікаційну природу кожного з її елементів. В статті В.Докаша показано, як ці питання вирішували класики соціології релігії, зокрема Е.Дюркгейм, К.Маркс, З. Фрейд, В.Браян, О.Конт, П.Бергер, Ч.Глок та ін. **Ключові слова:** релігія, соціологія релігії, комунікаційна функція релігії, релігійні інституції, релігійне спілкування.

Investigating religion as a social phenomenon (a social institution), sociology of religion goes to its communication function, revealing the communicative nature of each of its elements. The V.Dokash's article shows how these questions were solved by the classics of the sociology of religion, in particular E. Durkheim, K. Marx, S. Freud, V. Bryan, O. Kond, P. Berger, C.Glock and others. **Key words:** religion, sociology of religion, communication function of religion, religious institutions, religious communication.

Актуальність теми дослідження. Релігія і церква відіграють значиму роль у суспільному житті. Вони є тим соціальним інтегратором, який дозволяє підтримувати суспільно-духовну стабільність. Релігія виконує роль соціального інституту, постає інтегратором і суспільним стабілізатором, оскільки пропонує історично сформовані цінності і стандарти поведінки. Вона є основоположним чинником у збереженні загальнолюдських цінностей й пріоритетів, об'єднує людей як соціально, так і організаційно. Тому можна говорити, що релігія як в системі світоглядних орієнтацій, так і в системі етичних імперативів та цінностей є опосередкованим елементом соціальної комунікації і збереження та репродукції цивілізаційного досвіду взаємовідносин в плюральному, полікультурному стратифікованому соціумі.

Дослідженість теми. Саме на цю важливу соціальну багатофункціональну сутність релігії вказували класики соціології релігії, зазначаючи, що тільки їй протягом тисячоліть, незалежно від конфесійних уподобань, вдалося зберегти цивілізаційний ціннісний досвід. Характеризуючи релігію як соціального комунікатора, А. Колодний веде мову про таку її важливу функцію як надання нею людині стану самовизначення у світі, позалогічного освоєння причетності до соціально-творчих процесів⁴⁹.

Завдання дослідження. В контексті цього ми в нашій статті будемо розглядати релігію як соціальний комунікатор у двох ракурсах або в діалектиці взаємовідносин: релігія – соціум. Предметом розгляду стане, з одного боку, вплив суспільства на релігію та надання їй соціальності і відповідно засвоєння релігією соціальних характеристик та її постання у

---

⁴⁹ Колодний А. М. Феномен релігії: природа, структура, функціональність, тенденції. –К., 1999. – 52с.

формі соціального інституту й виконання для цього комунікаційної та інтеграційної функції.

Комунікаційна функція релігії (як міжцивілізаційне спілкування, так і в історичних соціумах) полягає і в тому, що вона в своїх доктринах, етиці, ритуалі розкриває перед людьми широкий горизонт понять, пояснює їм сенс життя, гарантує вищі цінності і норми, робить людину членом духовного співтовариства, наділяє її духовною родиною, надає обґрунтування для протесту і спротиву всьому неправедному. Релігія (поряд з іншими духовними утвореннями) допомагає реалізації процесів утвердження особистості, формуванню особистісної свідомості; ритуалізації і, відповідно, облагороджуванню репертуарів поведінки людей; звільненню свідомості індивідів від передсудів необмеженої влади рокових випадковостей; соціальній інтеграції; космізації людського буття, виходу його за межі вузько-земного існування; реалізує профетичну місію (передбачення бажаних і небажаних сценаріїв майбутнього розвитку)⁵⁰.

Зазначимо, що між специфікою релігійних систем та їх соціальною приналежністю існує міцний зв'язок. Багатопланова соціальна обумовленість релігії потребує детального розкриття та вивчення з боку соціо-гуманітарних наук. В цьому напрямі значних успіхів якраз досягнув М. Вебер, адже на відміну від таких класиків, як К. Маркс та Е. Дюркгейм, котрі розглядали релігію як продукт економічних відносин або соціальних зв'язків, він побачив в релігії середовище інформаційного обміну, яке виникає та формується відповідно до існуючого історичного соціокультурного контексту.

Характерно, що релігійні символи та інститути визначаються специфічним культурним контекстом для кожного типу соціуму, соціального середовища та соціальної верстви. Так, християнство відносно соціального контексту може бути по-різному представлене в специфічних символах, віруваннях, обрядах, особливостях та соціальному змісті. Дані характеристики можуть варіюватися залежно від соціальної реальності, особливостей та інтересів групи, якій вони притаманні. Але спільним, комунікативним фактором є те, що релігійні напрямки у власному розумінні позиціонуються як «релігії порятунку», етичні релігії. Вони роблять людське життя осмисленим, забезпечують його етичною системою координат. Даний феномен і постає основним шляхом комунікації всередині релігії (зокрема, між різними напрямками християнства) та між інститутом релігії й іншими соціальними інститутами (наприклад, між релігією та політикою, економікою або інститутом сім'ї). В такому випадку релігійний плюралізм означає наявність в одному і тому ж суспільстві декількох способів осмислення життя, його кінцевих цілей і безумовних цінностей – способів, які можуть

---

⁵⁰ Религия: Энциклопедия / Сост. и общ. ред. А.Гришанов и др. –Мн., 2007. – С. 722.

бути представлені як в різних релігіях, так і в одній і тій же релігійній системі.

Релігія залишається ідеальним типом поки не наповнюється конкретним змістом, поки не розглядається як феномен не визначений у часі і просторі. Саме співставлення із соціальним й культурним середовищем дає можливість зрозуміти, з яким типом релігії ми маємо справу.

У зв'язку з цим стає зрозуміло, що соціологічне та релігієзнавче вивчення релігії є одним із аспектів дослідження соціальної стратифікації, релігійної комунікації та соціальної мобільності. Водночас релігія є одним із вимірів соціального статусу групи або індивіда: вона виражається в існуванні специфічних соціальних ролей і взаємодій.

Зауважимо, що соціологія релігії власне й виникла, щоб вивчати релігію не як специфічний феномен, а як сферу культури і, в першу чергу, як соціальний феномен, соціальний інститут, соціальний комунікатор.

До прикладу, З.Фрейд аналізує релігію як комунікаційний елемент бачив її необхідність в тому, що вона – універсальний феномен (організовує комунікацію у вертикальному і горизонтальному просторах), пов'язаний з «виконанням найстаріших, найсильніших і життєво необхідних бажань людства»⁵¹.

В цьому контексті сучасний американський соціолог релігії В.Браян вважав, що завданням соціолога є окреслення місця релігії в її широкому соціально-комунікаційному аспекті. Структура цього завдання, за В.Браяном, обмежена параметрами, тобто соціальними фактами (зокрема, інформативною функцією) про виникнення набору релігійних ідей і практик та соціального складу віруючих (це її стратифікаційний аспект). Мова йде про діалектику відносин: *релігія – суспільство*, походження й поширення релігійної етики; міра, на яку релігійна традиція може передаватися з покоління в покоління (зокрема діалог цивілізацій), формуючи той чи інший ідентифікаційний механізм суспільства⁵².

В.Браян поціновує соціально-комунікаційний характер релігії ще й як мобілізаційний фактор. Він вважав, що релігія виконує свої функції в суспільстві шляхом мобілізації соціологічних і афективних нахилів через відповідних мотиваторів, охоплюючи надто широке коло людського інформаційного досвіду. Зазвичай релігії, на його думку, підтримували соціальну рівновагу, диктували як саме людина має поцінувати різноманітні ділянки власного досвіду⁵³.

Комунікативна функція релігії передбачає нібито двовекторне спілкування: «богослужіння» як вищу форму спілкування з Богом та

---

⁵¹ Докаш В. Проблема соціального у контексті соціології релігії // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці, 2015. – С.37.

⁵² Браян В. Соціологія релігії. – К., 2002. – 37.

⁵³ Там само. – С. 36.

спілкування з ближнім, яке хоч і є другорядним, але важливим. Відповідно комунікативна функція релігії реалізується як через культову, так і через позакультову діяльність. У процесі комунікації віруючих виробляються певні норми та правила поведінки, які виконують роль соціального регулятора⁵⁴.

При цьому варто зауважити на тому, що, на думку соціологів релігії, релігія не просто комплекс вірувань і практичних дій, що є формою спілкування з надприродним (вертикальна комунікація – авт.). Вона є також фактором об'єднання людей (через систему цінностей та регламентативів – авт.) в одну спільноту, виконуючи інтегруючу, консолідуючу та комунікуючу роль. Через посередництво Церкви релігія (як соціальний комунікатор) взаємодіє з державою, різними інститутами та громадськими організаціями, формуючи таку діалектику відносин, яка є двобічним рухом.

Релігія, виступаючи від імені віруючих, задовольняє їх потреби на суспільному рівні; суспільство ж створює всі можливості для реалізації церквою її як релігійних, так і суспільних форм діяльності⁵⁵.

Ведучи мову про релігію як комунікативний механізм, слід нагадати, що класик соціології О.Конт бачив релігію як основу соціального порядку і детермінанту суспільної структури на певному історичному етапі. У свою чергу, Е.Дюркгейм вважав, що солідаризація групи, суспільства, (через комунікацію – авт.) якраз і є основною функцією релігії. Релігія, наголошував він, це ідеологічний механізм, який забезпечував солідаризацію людей і цілісність суспільства через сакралізацію базових суспільних зв'язків. Е.Дюркгейм обґрунтував необхідність релігії в суспільстві саме як комунікаційної сили, що забезпечує деяку соціальну рівновагу, сили, що інтегрує суспільство. Досліджуючи зміст і функції релігії в суспільстві, класик соціології релігії визначає її як фактор соціальної інтеграції. Можна вважати, що О.Конт і Е.Дюркгейм заклали традицію, згідно якій релігія розуміється як спосіб вираження і функція соціальних відносин і сил⁵⁶.

Вдало визначив релігію як комунікаційний елемент згаданий раніше М.Вебер. Дослідник, вважав він, повинен мати справу не з сутністю релігії, а з умовами і наслідками певного роду дій громади, розуміння яких лежить у сфері переконань і сенсів індивіда. Надавши дослідженню релігії функціоналістське спрямування, науковець звернувся до проблеми мотивації вчинку релігійними переконаннями людини. Він вважав, що релігія здатна працювати як один із факторів соціальної динаміки. Її основна функція, наголошував він, – смислопокладання та раціоналізація

---

⁵⁴ Докаш В.І. Соціологія релігії: навчальний посібник . – Чернівці, 2010 – С. 65.

⁵⁵ Там само. – С. 53 – 54.

⁵⁶ Докаш В. Проблема соціального у контексті соціології релігії // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці, 2015. – С.38.

життєдіяльності⁵⁷. Аналізуючи релігію у своїй фундаментальній праці «Протестантська етика та дух капіталізму», М.Вебер знаходить дуже важливий діалектичний аспект у комунікації *релігія – держава*: вплив релігії на державу (релігія формує мотив соціальної дії) та вплив суспільства на релігію (суспільство формує певні соціальні групи носіїв конкретної релігії)⁵⁸.

Важливий вклад в дослідження комунікативної ролі релігії вніс, як соціолог, К.Маркс. По-перше, він розглядав релігію як соціальний феномен: вона включається ним у систему суспільної комунікації. По-друге, для нього важливу роль відіграє компенсаційна функція релігії (двовекторна комунікація – авт.), яка надає сенс людському існуванню⁵⁹.

Специфічно визначає комунікативну роль релігії в суспільстві американський соціолог П.Бергер у спільній праці з Т.Лукманом «Соціальне конструювання реальності». Він вважає, що релігія не просто володіє соціально-комунікативною сутністю: вона займає центральне місце в процесі конструювання змістів, знання, когнітивного комплексу, який укорінюється і орієнтує людину в житті. Для надання цьому знанню усталення, деякої універсальності необхідно, вважає він, наділити його характеристиками священного космосу, світу сакрального. Священне, яким оперує релігія, протистоїть, на думку П.Бергера, двом явищам - світському (профанному в житті людини) і хаосу (когнітивній пустоті, беззмістовності, яку релігія долає за допомогою священного). Звідси головна соціально-комунікативна функція релігії, за американським соціологом, – легітимізація (космізація) як наявного суспільного порядку, так і самого індивіда. Релігія надає людині систему норм і цінностей, захищає її від хаосу, надає сенс тому, що відбувається і, зрештою, надає відчуття реальності, об'єктивності сконструйованого людиною світу, підіймає профанність самої людини до сакральності⁶⁰.

Розвиваючи думку про важливу соціально-комунікаційну роль релігії в суспільстві, англійський соціолог Чарльз Глок в рамках своєї концепції «відносної обділеності» вважав релігію відповіддю- компенсацією обділених людей. Згідно з тезою Глока, ті люди, котрі переживають найсильніші почуття обділеності (щодо наявних у них гараздів і здібностей, якими володіють інші, або щодо їхніх власних сподівань на перспективу), найдужче схильні обирати релігію (або обирати її більш рівно), причому релігію такого гатунку, яка відшкодовує

---

⁵⁷ Там само. С. – 38.

⁵⁸ Религия: Энциклопедия / Сост. и общ. ред. А.Гришанов и др. –Мн., 2007. – С. 771; Энциклопедия: социология / Сост. А.Гришанов и др. – Мн., 2003. – С.1063.

⁵⁹ Докаш В. Проблема соціального у контексті соціології релігії // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці, 2015. – С.39.

⁶⁰ Религия: Энциклопедия / Сост. и общ. ред. А.Гришанов и др. –Мн., 2007. – С. 771.

їм саме те, від нестачі чого вони так потерпали (або вважали, що страждають)⁶¹.

Узагальнююче все вище наведене, можемо зробити такі висновки:

1) Релігія через взаємодію з іншими соціальними інституціями та враховуючи свою поліфункціональність є важливим комунікатором, інтегратором та стабілізатором суспільства.

2) На кожному історичному зрізі для виконання цієї функції релігія використовує релігійні символи та інститути, які визначаються специфічним культурним контекстом для кожного типу соціуму, соціального середовища та соціальної верстви.

3) Спільним комунікативним фактором для всіх релігійних систем є система символів «порятунку», релігійні цінності та імперативи.

4) В ролі комунікативного елементу релігія використовує двовекторну систему зв'язку: вертикальну (богоспілкування) та горизонтальну (між вірянами).

2.4 Річард ГОРБАНЬ. Свобода як складова структури особи у філософсько-релігійному вченні Чеслава Станіслава Бартніка.

Анотації. У статті представлено аспект філософсько-релігійного вчення польського персоналіста Ч. С. Бартніка, пов'язаний із розумінням філософом свободи як складової структури особи, яка надає можливість людині реалізувати себе внутрішньо і зовнішньо, як в індивідуальній, так і суспільній площинах у всіх вимірах людського існування: душі, тіла, розуму, волі, дій, сприйняття і творення буття. Принциповими для католицького мислителя виявляються питання взаємного зв'язку та взаємної залежності між свободою і відповідальністю особи, а також між свободою особи та її волею. В інтерпретації Бартніка відповідальність виступає мірою свободи, оскільки їх взаємопов'язаність, на думку філософа, є прямо пропорційною: чим більше свободи має особа, тим більшу відповідальність несе за її втілення і використання. Співвідношення свободи і волі виявляють діалектичний характер структури особи, адже свобода людини знаходить свій вираз в самообмеженні, яке полягає у здатності волі робити вільний вибір, у процесі чого воля сама детермінує себе завдяки оцінці практичного розуму. В особовому бутті свобода стосується цілої особи, а не лише самої волі чи самої дії, тому Бартнік вважає за краще говорити про особове буття свободи та вільне буття особи. Здійснення вибору виявляє свободу людини, але, обираючи той чи інший варіант дії, особа обирає

---

⁶¹ Браян В. Соціологія релігії. – К., 2002. – С. 33 – 34.